

5. În urma acestor precizări, rezultă foarte clar că prima carte tipărită în București rămâne în continuare *Cheia înțelesului*, apărută în 1678. Aceasta este, de fapt, data reală care ar fi trebuit să figureze în titlul bibliografiei examinate.

WHEN WAS THE FIRST BOOK PRINTED IN BUCHAREST?

(Abstract)

The Slavonic books printed at Cetinje (1494–1496), as well as those printed by Macarie (1508–1512) and Lavrentie (1582), which Florin Rotaru includes in the recently published *Bibliography of the Bucharest Book*, do not belong to the cultural space of Bucharest. Attributing them to some printing houses in Bucharest is a hypothesis lacking documentary evidence. The oldest book printed in Bucharest still remains *Cheia înțelesului* (1678).

*Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13*

Manuela Neculai-Stănică

CARACTERISTICI LINGVISTICE ALE TEXTELOR BIBLICE ROMÂNEȘTI ACTUALE, DE RIT APUSEAN

1. Preocupările lingviștilor interesați de variantele limbii române literare au vizat cu precădere, până în acest moment, textele religioase ortodoxe (biblice sau de tipic bisericesc) tipărite în spațiul românesc¹. Cercetarea acestor scrieri a pus în

¹ Dintre lucrările relativ recente amintim: Lidia Sfârlea, *Contribuții la delimitarea stilurilor literare românești*, în „Studii de limbă literară și filologie”, vol. II, EARSR, București, 1972, p. 145–206; Gh. Chivu, *O variantă ignorată a românei literare moderne – limbajul bisericesc*, în LR, XLIV, nr. 9–12, București, 1995, p. 445–453; Marcu Mihail Deleanu, *Stilul religios al limbii române literare*, în „Limbă și literatură”, vol. II, 1997, 28–39; Adina Chirilă, *Argument pentru o reconsiderare a „stilului” religios în limba română*, în *Studia în onorem Vasile Frățilă*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2005, p. 151–157.

evidență caracterul conservator al limbii utilizate, prezentând faptele de limbă care ilustrează, din perspectivă diacronică, varianta bisericească a limbii literare actuale².

În acest articol ne propunem să analizăm unele texte biblice de rit apusean (romano-catolice, greco-catolice și protestante), incluse în edițiile actuale ale *Sfintei Scripturi* și fragmentele biblice din cărțile de ritual bisericesc, destinate lecturii publice, comune, pentru a vedea particularitățile lingvistice care atestă continuitatea și unitatea exprimării în scrisul religios românesc. Am procedat astfel deoarece, în Biserica Romano-Catolică Română, de exemplu, nu s-a tipărit încă o ediție completă a *Bibliei*, ci doar *Noul Testament*, iar din *Vechiul Testament*, doar *Cartea Psalmilor*. Pentru studiul exegetic și pentru necesități liturgice, romano-catolicii s-au folosit dintotdeauna de *Biblia* Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, de unde au preluat, mai ales, *Vechiul Testament*, cuprinsul său (canonul biblic) fiind comun celor două Biserici. De asemenea, am făcut apel și la exemplele paralele din versiunea ortodoxă a *Bibliei* (NTG) cu scopul de a semnala punctele comune dintre textele susceptibile de a contura varianta religioasă a limbii române, în ansamblul ei, indiferent de mediul confesional în care ni se prezintă.

2. Am urmărit fenomenele apărute la diferite niveluri de organizare lingvistică, reținând particularitățile gramaticale specifice variantei religioase a limbii noastre literare, manifestate în grafie, fonetică, morfologie, sintaxă și topică. Elementele de noutate lingvistică au fost identificate mai ales la nivel lexical.

În ceea ce privește **grafia**, numele proprii divine, dar și substantivele comune, pronumele sau adjectivele cu referință divină se scriu, în textele religioase apusene, cel mai frecvent, cu literă inițială majusculă, conform principiului simbolic: „...se vor teme neamurile de *Numele* Domnului” (BVD: Ps 102,15); „...ca *El* să ne învețe căile sale” (LLR: Is 2,39). Textele catolice restrâng ușor regula majusculei în acest caz, folosind-o numai pentru substantive, adjective calificative și pronume personale accentuate, după modelul latin al *Vulgatei*: „Elisabeta a fost umplută de *Duhul Sfânt*” (SE: Lc 1, 41); „Unul dintre învățații *Legii* i-a răspuns...” (SE: Lc 11,45); „predicând *Evangelia Împărăției*” (NTF: Mt 9,35). Când referința nu este de natură divină, substantivul nu se scrie cu majusculă, pentru a sublinia diferența semantică: „...căci se vor ridica *cristoși* falși...” (SE: Mt 24,24 și NTG: Mc 13,22); „Cum poate satana să-l alunge pe satana?” (SE: Mc 3,23); „*duhuri* înșelătoare”

² Descrierile textelor religioase ortodoxe actuale la care ne-am raportat sunt cuprinse în: Gh. Chivu, *lucr. cit.*; Idem, *Civilizație și cultură: considerații asupra limbajului bisericesc actual* (conferință susținută la Academia Română), EAR, București, 1997; Vasilica Silvia Dima, *Elemente arhaice în limbajul bisericesc actual – Molitvelnicul*, în LR, LI, nr. 4–6, 2002, p. 143–164; Mihaela Mariana Morcov, *Arhaisme morfosintactice în versiunile românească și spaniolă ale Bibliei*, în LR, LII, nr. 1–3, 2003, p. 56–73.

(NTU: 1Tim 4,1); „are în el *duhul* dumnezeilor celor sfinți” (BVD: Dan 4,8). Cel mai restrictiv, în această privință este textul biblic greco-catolic, care folosește majuscula exclusiv la substantivele proprii propriu-zise sau obținute prin conversiune, ca în varianta contemporană laică: „Iar aceasta este voia *celui* ce m-a trimis, ca tot cel ce vede pe *Fiul* și crede întru *el* să aibă viață de veci” (NTU: In 6,40).

În scrierile analizate, cele mai multe **fonetisme** arhaice identificate sunt cele vocalice: „Niciodată nu s-au văzut așa lucruri în *Israil*...” (NTF: Mt 9,33); „*Pânea*, care se pogoară din cer...” (B1928: In 6,50); „...să nu *între* să ia ceva din casa sa...” (NTU: Mc 13,15); „lanțuri și *năcazuri* mă așteaptă...” (NTU: FA 20,32); „...nu și-au păzit *deregător*ia sa” (NTU: Iuda 1,6); „...plecând în *ceruri*, este la dreapta lui Dumnezeu...” (RDS: 1Pt 3,22); „Dar *mulțămiri* fie aduse lui Dumnezeu...” (N1924: 1Cor 15,57).

Substantivul *proroc* și derivatul său verbal apar cu forma neetimologică, ca în textele ortodoxe, și în unele texte protestante: „Este Isus, *Proorocul*,...” (N1924: Mt 21,11); „*proorocilor*” (BVD: 2Rg 4,1; 2Cron 12,5). Textul greco-catolic reține forma etimologică, iar cele romano-catolice procedează la fel atunci când nu-l substituie cu substantivul *profet*: „*proroc*” (NTF: Mt 14,5); „...văd că ești *proroc*...” (GBV: In 4,19); „până la Samuil *prorocul*” (NTF: FA 13,20). Verbul derivat *a proroci*, cu forma etimologică, apare astfel în textele catolice și în versiunea protestantă (GBV). Traducerea protestantă este singurul text apusean în care este preferată forma cu hiat, acceptată și în textul ortodox și datorată, probabil, unei reetimologizări, după modelul grecesc: „*proorocește*” (B1928: Lc 22,64).

În cazul substantivului *turburare* și al derivatelor sale se menține forma etimologică, în care nu s-a produs disimilarea lui *r* la *l*: „se *turbură* în duhul său...” (NTF: In 11,33). Această formă arhaică este ocurentă și în alte texte, în NTU: In 11,33 și în B1928: Mc 13,8.

Am înregistrat și câteva exemple în care se menține *-u* final, fără acoperire fonetică reală, mai ales la formele de auxiliar verbal: „...paharul pe care îl *voiu* bea eu...” (NTF: Mt 20,22).

La nivel **morfologic**, **flexiunea nominală** prezintă o serie de caracteristici grafice și lingvistice, tipice limbajului religios.

Substantivul propriu *Cristos* apare cu această formă grafică în textele romano-catolice, toate celelalte texte apusene preferând forma *Hristos*: „...nașterea lui Isus *Cristos*” (NTF: Mt 1,18); „dacă oarecarele este întru *Hristos*...” (NTU: 2Cor 5,17).

Substantivul feminin *pustie*, cu largă circulație în edițiile mai vechi ale *Bibliei*, este păstrat în textele apusene actuale: „...aici în *pustie*” (NTU: Mc 8,4); „Părinții voștri au mâncat mană în *pustie*” (B1928: In 6,49); „...țara va ajunge o mare *pustie*...” (GBV: In 6,12); „...a făcut minuni și semne (...) în *pustie*...”

(N1924: FA 7,36); „...a înălțat șarpele în *pustie*...” (GBV: In 3,14). Foarte multe ocurențe ale substantivului feminin *pustie* am găsit în BVD: Lev 16,21; Ios 1,4; Ier 2,6; In 2,14.

În ceea ce privește textele romano-catolice, am observat că se păstrează substantivul arhaic *pustie* în textele biblice citite la slujbă / liturghie, în așa-numitele *Lecționare*, edițiile *Bibliei* tipărite pentru lectura personală inovează, înlocuindu-l cu *pustiu* (poate și pentru a evita omonimia cu adjectivul *pustie*) sau cu substantivul *deșert*: „...după cum Moise a înălțat șarpele în *deșert*...” (SE: In 3, 14).

Substantivul propriu *Domn(ul)*, frecvent folosit în forma articulată enclitic, desemnează divinitatea și intră în relație de omonimie cu substantivul comun *domnul*: „Se vor împlini cele spuse de *Domnul*” (SE: Lc 1, 45); „*Domnul*, Dumnezeu nostru, este singurul *Domn*...” (N1924: Mc 12,29); „Pe acesta Dumnezeu l-a înălțat cu dreapta sa *Domn* și Mântuitor...” (NTF: FA 5,31); „Să știe (...) că Dumnezeu l-a făcut *Domn* și Mesia pe acest Isus...” (OMC: FA 2,36); „Să între în Templul *Domnului*” (SE: Lc 1,9); „...să locuim la *Domnul*...” (NTU: 2Cor 5,8). Paradigma diferită a substantivului propriu conține un vocativ arhaic, specific, cu desinența „-e” atașată formei nearticulate: „*Doamne*, Fiul lui David, miluiește-ne pe noi!” (NTF: Mt 20,30); „În ajutorul tău nădăjduiesc, *Doamne!*” (BVD: Gen 49,18).

Spre deosebire de acesta, omonimul său, *domnul*, are vocativul *domnule!* și este substantiv comun numărabil: „...și dumnezei și *domni*...” (NTG: 1Cor 8,5); „*Domnule*, I-a zis femeia, dă-mi această apă...” (GBV: In 4,15); „*Domnule*, I-a răspuns bolnavul, n-am pe nimeni...” (GBV: In 5,7). Contextul din *Biblie* în care sunt coprezente substantivul *domnul* și pronumele personal aton scris cu inițială majusculă este relevant. Este vorba de dialogul dintre femeia samariteană și Isus, care a avut loc înainte ca aceasta să-l recunoască pe Mesia.

Substantivul *Domnul* intră în sintagme mai mult sau mai puțin sudate: „*Domnul Dumnezeu lor*” (SE: Lc 1, 16); „*Domnul Dumnezeu Tău*...” (NTG: Lc 12,30), în care componentele au avut, la început, autonomie lexicală și gramaticală: „*Domnul, Dumnezeu nostru atotțiitorul*...” (NTU: Ap 19,6); „Să iubești pe *Domnul, Dumnezeu tău*” (N1924: Mc 12,30). Apoziția substantivală „Dumnezeu(l)” s-a sudat, în timp, de bază, formând împreună un substantiv propriu compus. Atunci când apoziția are ea însăși determinanți, gradul de sudură slăbește, acest fapt fiind marcat grafic prin virgulă și, sintactic, prin lipsa acordului în caz: „*Doamne, Dumnezeu cerurilor, Dumnezeu mare și înfricoșat*...” (BVD: Neh 1,5).

Sintagmele cu valoare de nume proprii sunt, de altfel, foarte des întâlnite în textul biblic original sau tradus, pentru a denumi persoanele divine: „*Fiul Omului*” (SE: Mt 24, 39).

Pluralul tipic pentru textele religioase, *cerurile*, păstrat și în textele actuale ortodoxe și în cele apusene, semnifică „locul” (sediul) simbolic al divinității, spre

care se îndreaptă gândurile creștinilor: „...un Arhiereu mare (Isus) care a străbătut *cerurile* ...” (LLR: Evr 4,14); „...a văzut *cerurile* deschise și Duhul, ca un porumbel” (SE și NTG: Mc 1,10); „...și stelele *ceriurilor* vor cădea și puterile cele din *ceriuri*...” (NTU: Mc 13,25); „Slava Lui este mai presus de *ceruri*” (GBV: Ps 113,4); „...plecând în *ceruri*, este la dreapta lui Dumnezeu...” (RDS: 1Pt 3,22). Când este folosit cu sensul propriu, spațial, substantivul *cer* apare la numărul singular: „...ridicându-și ochii spre *cer*, a zis...” (SE: In 17,1).

În textele românești mai vechi și, de asemenea, în scrisul biblic, forma de plural apare și la substantivele pe care, în limba literară actuală, le considerăm *singularia tantum*³: „...până se vor împlini *timpurile* păgânilor” (SE: Lc 21,24), „...vor fi *foameți și turburări*...” (NTU: Mc 13, 8); „...o casă plină de *cărnuri*...” (GBV: Prov 17,1); „Voi înălța paharul *mântuirilor*...” (GBV: Ps 116,13); „Dar *mulțămiri* fie aduse lui Dumnezeu...” (N1924: 1Cor 15,57); „*milosteniile* tale” (NTF: FA 10,31).

Tot un plural masculin tipic, păstrat în scrisul biblic românesc, este *veci*, denotând un timp sacru nelimitat, substantivul apărând, mai ales, în locuțiuni precum *în veci*, *în vecii vecilor*, *de veci*, *în veci de veci*, *pe veci* etc.: „...va trăi *în veci*” (NTU: In 6,51); „să aibă viață *de veci*” (NTU: In 6,40); „nu va avea iertare *în veci*...” (NTF: Mc 3,29); „...amintirea celui drept ține *în veci*” (GBV: Ps 112,6); „Scaunul tău, Dumnezeule, este *în veci de veci*” (RDS: Ps 44,7); „Dumnezeu a întărit-o *pe veci*” (RDS: Ps 47,9); „*în veci de veci*” (BVD: Ps 145,1). O conotație diferită, mai apropiată de sfera temporală umană pare să aibă, în textele actuale, forma de neutru plural *veacurile*: „...prin care a făcut și *veacurile*...” (LLR: Evr 1,2).

Substantivul *rod / roadă* oscilează între genurile feminin și neutru, fără ca aceste două forme de singular să se diferențieze semantic în toate contextele verbale⁴. Femininul *roadă* apare în NLBI: Lc 13,6 și în NTG: Col 1,6 („...aduce *roadă* și sporește”); „...dete *roadă* care cresc” (NTF: Mc 4,8); „*timpuri* aducătoare de *roadă*” (NTF: FA 14,17).

Pluralul în *-e* este preferat pentru substantivele *azimă*, *ospăț*, *prinos*, *sinagogă*: „*azime*” (NTF: FA 12,3); „*ospete*” (BVD: Ps 141,4); „*prinoasele*” (NTF: Mc 12,33); „să stea în băncile dintâi în *sinagoge*...” (NTG și NTF: Mc 12,39).

Vocativul masculin și neutru al numelor proprii, cu desința arhaică *-e*, este frecvent în limba cărților biblice: „*Jerusalime!*” (LLR: Ps 121,2), „Ascultă, *Israile*, Domnul Dumnezeul nostru...” (NTF: Mc 12,29); „*Josife*, fiul lui David, nu te

³ Vezi Ion Gheție (coord.), *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)* (ILRL), EAR, București, 1997, p. 323 și Niculina Iacob, *Limba și stilul Vulgatei de la Blaj, 1760–1761*, în Ioan Chindriș și Niculina Iacob, *Petru Pavel Aron*, Editura Astra, Blaj, 2007, p. 212.

⁴ Cf. ILRL, p. 322. În textele literare din secolul al XVII-lea, substantivului *rod* i se atribuia un sens propriu, pe când femininului *roadă* i se asociază, de regulă, un sens abstract (moral, spiritual).

teme...”(NTF: Mt 1,20); „Nu te teme, *Sioane*...!” (LLR: Sof 3,16); „Zic ție, *Petre*, că nu va cânta cocoșul...” (NTF: Lc 22,34); „*Sioane!*” (BVD: Ps 146,10); „*Zachee*, dă-te jos degrabă...” (NTF: Lc 18,5). De asemenea, vocativul feminin cu desineța „-o”, tot mai rar utilizat încă de la mijlocul secolului al XVIII-lea, este selectat de substantivele proprii: „Ce ai tu, împărăteasă *Estero*, și ce ceri?!” (BVD: Est 5,3). Textele apusene biblice atestă și vocativul de feminin cu terminaia -e: „Nu te teme, *Marie*, căci ai aflat har...” (LLR: Lc 1,31).

Vocativul omonim cu nominativul, atestat deja în perioada 1532–1640⁵, apare, în general, la pluralul substantivelor masculine și la substantivele feminine, la singular, mai ales dacă substantivul în vocativ are și determinanți: „Scoală-te, *iubita mea, frumoasa mea și vino*...” (LLR: Ct 2,10); „Căci mi-a venit știre despre voi, *frații mei*...” (LLR: 1Cor 1,11); „...vei fi înălțată, *fecioara lui Israel!*” (OMC: Ier 31,4).

Genitivul analitic, format cu prepoziția *de*, reprezintă o structură care favorizează catacreza, multe dintre sintagmele care o conțin s-au fixat astfel în limbajul religios: „...să ținem cu tărie de *mărturisirea de credință*” (LLR: Evr 4,14); „...cu *călcarea de lege* necinstești...” (NTU: Rom 2,23); „*peșteră de tâlhari*” (N1924: Mt 21,13). În *Vulgata* de la Blaj, genitivul analitic este preferat, de pildă, pentru a traduce un genitiv sintetic latinesc: „*suflare de viață*” (BV: Gen 2,7), din lat. *spiraculum vitae*.

Genitivul sintetic este folosit pentru exprimarea locului, ca în latină: „*curgerile Iordanului*” (BV: Num 13,30). Și în textele biblice actuale acest tip de genitiv se păstrează: „...și din regiunea *Tirului și a Sidonului*” (SE: Lc 6, 17); „...s-a născut în Betleemul *Iudeii*” (SE: Mt 2,1); „o muiere văduvă din Sarepta *Sidonului*...” (NTU: Lc 4,26); „Îngerului bisericii *Efesului*...” (NTU: Ap 2,1); „s-a întors la Marea *Galileii*, în ținutul *celor Zece Orașe*” (NLBI: Mc 7,31); „...din Nazaretul *Galileii*” (N1924: Mt 21,11); „*Antiohia Pisidiei*” (NTF: FA 13,14).

Morfemul proclitic de genitiv *lui* apare în cazul substantivelor proprii denumind triburile iudaice care purtau numele locului sau al întemeietorului, având deci un sens personal: „regele *lui Israel*” (SE: In 12,13); „...într-o cetate a *lui Iuda*” (SE: Lc 1, 39).

Cazul dativ e atestat frecvent și în textele biblice apusene, fiind cerut de anumite verbe sau de interjecții⁶: „Vai *celor însărcinate*...” (SE: Mt 24, 19); „dar vai *omului* acelaia...” (NTF: Lc 22,22). Dativul apare și ca urmare a elipsei verbului: „pace *oamenilor* de bună voință” (NTF: Lc 2,13); „Pace *acestei case*...”

⁵ *Ibidem*, p. 327.

⁶ Niculina Iacob, *Limbajul biblic românesc (1640–1800). Aspecte ale evoluției limbii române literare până la 1840*, vol. I, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, Suceava, [2001], p. 106. În traducerea românești, structura cu dativul este pusă pe seama originalelor slave sau latine.

(NTF: Mt 10,12); „Iară mulțumită *lui Dumnezeu* că ați fost slugi păcatului, dar ați ascultat” (NTU: Rom 6,17); „Mărire *lui Dumnezeu* întru cei de sus...” (NTF: Lc 2,14). În urma acestui tip de elipsă au rezultat formule fixe, specifice limbajului religios, prezente și în rugăciuni: „Har *vouă* și pace de la Dumnezeu, Tatăl nostru și de la Domnul Isus Cristos” (LR: 366); „Slavă și cinste *lui Dumnezeu...*” (LR: 680).

Dativul adnominal este încă păstrat în textele religioase actuale, chiar dacă nu mai are aceeași frecvență ca în limba română veche: „...a fi *slujitori legii* nouă, nu *literii*, ci *Spiritului...*” (NTU: 2Cor 2,6); „...te fălești a fi *povață orbilor, lumină celor dintru întuneric, îndreptător celor neștiutori, învățător pruncilor...*” (NTU: Rom 2,19); „...au fost *văzători și slugi Cuvântului*” (NTU: Lc 1,2); „...până ce voi pune pe vrăjmașii tăi *scaun picioarelor tale*” (NTG: Mc 12,36); „...voi pune pe vrăjmașii Tăi *așternut picioarelor Tale...*” (GBV: Ps 110,1); „...măcar că este *stăpân tuturor...*” (NTU: Gal 4,1); „...de este cineva *ascultător cuvântului*, și nu și făcător...” (NTU: Iac 1,23). *Bibliile* protestante analizate de noi au tendința de a înlocui dativul adnominal cu genitivul. Exemplele de dativ adnominal din textul unit nu mai apar în *Noul Testament* protestant, unde se optează pentru acuzativ în grupul nominal sau verbal: „*stăpân peste tot*” (N1924: Gal 4,1); „dacă *ascultă Cuvântul...*” (N1924: Iac 1,23).

În cazul substantivelor comune animate (colective), morfemul *pe* marchează cazul acuzativ: „Și Isus, pe când învăța *pe norod* în Templu...” (N1924: In 7,28); „...văzând pe fluierători și *pe gloată gălcevind...*” (NTU: Mt 9,23).

În scrierile biblice, pronumele personale moștenite din latină *însul, însa* sunt utilizate exclusiv cu prepoziție, ca, de altfel, în toate textele literare de după 1640: „ca să viem *printr-însul...*” (NTU: 1In 4,9); „*dintr-însul*” (NTF: Mc 9,24); „*într-însa*” (NTF: Lc 16,16).

Și pronumele personale, mai des folosite după aceeași dată, *dânsul, dânsa, dânșii, dânsele* au mai multe ocurențe decât în scrierile laice actuale, intrând în variație cu pronumele personal accentuat *el, ea, ei, ele*: „...năvăleau spre *dânsul...*” (NTF: Mc 3,10); „voia să-l omoare pe *dânsul...*” (NTF: Mt 14,5).

În textele sacre beletristice, mai ales în cele de înțelepciune (în mesajele profeților, în epistole) sau de rugăciune este prezent pronumele neaccentuat, personal sau reflexiv, în cazul dativ posesiv: „stă neclintit în cugetu-*i*” (NTG: 1Cor 7,37); „...mâncă-*ți* pâinea...” (GBV: Qoh 9,7); „Hainele să-*ți* fie albe...” (GBV: Qoh 9,8); „Plecă-*ți* urechea spre mine!” (GBV: Ps 102,2); „...împarte-*ți* pâinea cu cel flămând...” (OMC: Is 58,6). După cum am putut constata, îndeosebi textul biblic liric păstrează acest tip de dativ: „...arată-*ți* fața...” (LLR: Ct 2,14); „*mi*-ai izbăvit sufletul de la moarte...” (BVD: Ps 56,13).

Pronumele relativ *care* nu este întotdeauna precedat, la acuzativ, de prepoziția *pe*, acesta fiind un fapt arhaic de limbă literară: „...după botezul, *care* l-a

propovăduit Ioan...” (NTU: FA 10, 37); „din începutul zidirii, *care* a zidit Dumnezeu” (NTU: Mc 13,19). Formele variabile, în gen și număr și, uneori, articulate ale acestui pronume sau ale pronumelui nehotărât *oarecare* sunt conservate în *Noul Testament* greco-catolic: „Aceasta este pâinea *care* pogoară din ceriu...” (NTU: In 6,50); „...*pe carele* numai pentru aceasta l-am trimis la voi” (NTU: Efes 6,22); „dacă *oarecarele* este într-un Hristos...” (NTU: 2Cor 5,17).

Pronumele invariabil *ce* apare, ca în limba populară, cu valoarea cauzală a lui *pentru / de ce*: „Și le-a zis lor: *ce* dormiți?” (NTU: Lc 22,46).

Pronumele de întărire continuă să fie folosit în textele apusene sacre, chiar dacă a dispărut din varianta literară laică a limbii române actuale: „cei ce din început *înșiși* au fost văzători...” (NTU: Lc 1,2); „Să iubești pe aproapele tău ca *înșuși* pe tine” (NTG și NTF: Mc 12,31; 12,33); „nu este o cinste să alergi după slava ta *înșuși*” (BVD: Prov 25,17); „Deci dacă Satana s-a sculat *înșăși* asupra sa și s-a dezbinat...” (NTF: Mc 3,26). Cel mai adesea apar totuși adjectivele pronominale de întărire: „...nu fac nimic de la Mine *Însumi*” (GBV: In 8,28).

Cu valoare de întărire se folosesc, alternativ, adjectivul *singur*⁷ și formațiile arhaice cu particula *-și* atașată pronumelui sau adverbului: „Și cel ce ne-a făcut pe noi spre aceasta, *singur* Dumnezeu este, carele ne-a dat nouă arvuna Spiritului” (NTU: 2Cor 5,5); „Tu *singur* zici...” (NTF: Lc22,3); „Și *îndatăși*, încă grăind el, a cântat cocoșul” (NTU: Lc, 22,60); „...împărțit-au hainele mele *loruși*...” (NTG: Mt 27,35).

O frecvență deosebită o au, în textul biblic, pronumele și adjectivul pronominal nehotărât *totul, tot*, cu sensul „fiecare, oricare, oricine, orice”: „*Tot* cel ce crede că Isus este Hristos, din Dumnezeu este născut” (NTU: 1In 5,1); „deci *tot* pomul care face roadă bună se va tăia” (NTF: Lc 3,9); „...*tot* spiritul, carele mărturisește...de la Dumnezeu este” (NTU: 1In 4,2). În *Bibliile* românești de secol XVIII, adjectivul *tot* intra în structuri care au dispărut din limba literară actuală: „*Tot* cine ...” (BV: Gen 4,14). *Biblia* protestantă înlocuiește, uneori, adjectivul polisemantic *tot* cu adjectivul pronominal *orice*, sensul „nedefinit / nehotărât” devenind astfel mai clar, datorită componentei *ori / oare*: „...*orice* duh care mărturisește...” (B1928: 1In 4,2).

Cu o distribuție mai largă în limba literară veche, explicabilă în scrierile traduse din slavă⁸, pronumele reflexiv în dativ și, mai ales, în acuzativ apar atât în textele biblice apusene, cât și în cele ortodoxe actuale: „...să nu mai vieze *sieși*, ci celui ce a murit...” (NTU: 2Cor 5,15); „...i-a chemat la *sine*” (NTF: Mc 3,13); „...dacă o împărăție se dezbină în *sine*, nu poate (...) să stea” (Ibid 3,24); „Isus îi chemă la *sine* și le zise” (NTF: Mt 20,25); „căci zice într-un *sine*...” (NTU: Mt

⁷ ILRL, p. 329.

⁸ *Ibidem*.

20,25); „e om în vârstă, vorbească el de *sine*” (NTF: In 9,21). În varianta laică a limbii literare actuale reflexivul este, de regulă, înlocuit cu pronumele personal, care, în plus, poate exprima genul substantivului substituit.

Adjectivul pronominal posesiv, deși concurat de pronumele personal de persoana a treia, este păstrat pentru indicarea relației cu subiectul: „...nu și-au păzit deregătorii *sa*” (NTU: Iuda 1,6).

Superlativul absolut al adjectivelor calificative este realizat cu ajutorul prefixului *prea-*, interpretat uneori, greșit, ca adverb modal și separat, în consecință, de adjectivul postpus: „...va fi numit Fiul *Celui Preaînalt*...” (SE: Lc 1,32); „Mai avea încă un singur fiu *prea iubit*...” (NTF: Mc 12,6); „Eu sunt a *preaiubitului* meu...” (GBV: Ct 7,10), „...*preaiubitule*...” (GBV: Ct 7,13); „Osana în cerurile *prea înalte!*” (N1924: Mt 21,9); „Eu strig către Dumnezeu, către Cel *Prea Înalt*...” (BVD: Ps 57,2); „Căci Tu, Doamne, *preaînalt* ești peste tot pământul, înălțat mai presus decât toți zeii” (LLR: Ps 96,9).

Mai productiv în limba literară veche și în scrisul religios, acest prefix se poate atașa și radicalului substantival, pentru a exprima intensitatea în grad maxim, dar și pentru a nota diferența semantică față de cuvântul-bază⁹: „...ies gândurile rele, *preacurviile*, curviile, uciderile...” (N1924: Mc 7,21).

Superlativul absolut este exprimat lexical și prin adverbul *foarte*, postpus regentului, sau prin adverbul *mult*, antepus: „fiind popor *mult foarte*...” (NTU: Mc 8,1); „...s-a întristat, că era bogat *foarte*” (NTG: Lc 18, 23); „văzură piatra răsturnată și era mare *foarte*” (NTF: Mc 16,4); „Mare este Domnul și vrednic de laudă *foarte*...” (RDS: Ps 47,2); „...încet la mânie și *mult* milostiv...” (RDS: Ioel 2,13); „Căci e *mult* iertător...” (OMC: Is 55,7).

În locul adverbului *foarte* se folosește, pentru expresivitate, locuțiunea adverbială *peste poate*, postpusă adjectivului: „Umilit am fost *peste poate*, Doamne...” (RDS: Ps118,107). Tot o valoare superlativă le putem atribui și construcțiilor adverbiale *în toți vecii*, *în vecii vecilor*, care determină verbe sau adjective.

Adjectivul propriu-zis este deseori precedat de articolul demonstrativ, acordat în gen, număr și caz, situație care diferă, prin frecvență, de varianta laică a limbii literare actuale: „pâinea *cea vie*” (NTU: In 6,51); „ziua *cea de apoi*” (NTU: In 6, 40); „cugetele *cele rele*” (NTU: Mc 7,21); „...spre judecata zilei *celei mari*” (NTU: Iuda 1,6); „Tu ești Cristos, Fiul Dumnezeului *celui binecuvântat*?” (NTF: Mc 14,61); „de unde ai putea să ai apa *cea vie*...?” (GBV: In 4,11); „Mâna lui *cea stângă* să fie sub capul meu...” (GBV: Ct 8,3); „slujitor (...) al cortului *celui*

⁹ Ioan Bălan, *Limba cărților bisericești. Studiu istoric și liturgic*, retipărire din „Cultura creștină”, Tipografia Seminarului Teologic Greco-Catolic, Blaj, 1914, p. 166.

adevărat...” (RDS: Evr 8,2); „să aducă daruri Dumnezeului *celui înfricoșat...*” (BVD: Ps 76,11); „...tâlharii *cei împreună răstigniți*” (NTG: Mt 27,44); „...până ce a născut pe fiul său *cel întâi născut*” (NTF: Mt 1,25). În aceste cazuri, păstrarea articolului între regent și determinat asigură coeziunea sintactică.

Trec în clasa substantivului sau a adjectivului, prin articularea cu articol demonstrativ, participii, numerale și chiar grupuri sintactice întregi: „...dă *celor lipsiți...*” (GBV: Ps 112,9); „moartea *cea* de a doua” (NTU: Apoc 2, 11); „...fă faptele *cele* dintâiu” (*Ibid.*).

În opinia noastră, articularea cu articolul demonstrativ este singura marcă morfologică posibilă și, în același timp, clară, în cazul substantivizării, al conversiunii adjectivelor postverbale sau a locuțiunilor adjectivale: „harul dezlipirii de *cele trecătoare*” (LR: 897); „*Cei lipsiți de minte* îi socotesc morți, dar ei sunt în pace” (OMC: Înt 3,2). Adjectivizarea se poate produce și prin topică, în cazul verbelor la participiul activ: „Sunt sărac și *lipsit...*” (GBV: Ps 109, 22).

În cărțile sacre, dar și în textele de slujbă, în rugăciunile comune (liturgice), se construiesc cu dativul, relativ frecvent, și unele adjective: „...fii *milostiv* mie păcătoșului” (NTG: Lc 18,13); „...totdeauna fac ce-I este *plăcut*” (GBV: In 8,29); „Fie *plăcută* Lui cugetarea mea!” (GBV: Ps 104,34); „Jertfa gurii mele să-ți fie *bineplăcută...*” (RDS: Ps 118,108). În unele contexte, dativul este înlocuit cu genitivul, cerut de prepoziție: „...facem ceea ce este *plăcut* înaintea lui...” (LLR: 1In 3,22).

Analiza de text ne-a confirmat prezența, în *Scriptură* și în textele de rugăciune, a participiilor cu sens activ, adjectivizate: „Dumnezeul mare și *înfricoșat...*” (BVD: Neh 1,5); „...căci sărac și *lipsit* sunt eu...” (OMC: Ps 85, 1); „*lipsit* și sărac s-a făcut, dar Domnul ...” (LR: 466); „lumină *neînserată*” (RDS: 248); „precum și noi iertăm *greșiților* noștri...” (SE: Mt 6,12); „rămânea *rușinat*” (NTF: Rom 9,33).

Referindu-ne la **flexiunea verbală**, remarcăm și aici o serie de fenomene lingvistice specifice scrierilor biblice românești.

Alternează verbele cu sau fără prefixul *în-* / *îm-*: „a *spăimânta*”, în B1928 și NTU: Mc 16,5; „...să nu vă *spăimântați...*” (N1924: Mc 13,7); „căci lipsa voastră o au *plinit*” (NTU: 1Cor 16,17); „va *cerca*-o focul...” (NTF: 1Cor 3,13); „vei *grămădi* cărbuni de foc pe capul lui...” (NTF: Rom 12,20);

Verbele la infinitivul scurt, încă nesubstituite de conjunctiv, urmează, în special, după regentul verbal-semiauxiliar de aspect, ca în textele religioase vechi, traduse din slavonă: „...te fălești a *fi* povață...” (NTU: Rom 2,19); „...când vor începe acestea toate a *se împlini*?” (NTU: Mc 13,4); „Întârzie stăpânul meu de a *veni* (...) și va începe a *bate* pe tovarășii săi și a *mânca* și a *bea* cu bețivii...” (NTF: Mt 24,48-49); „nu te teme a *lua* pe Maria...” (NTF: Mt 1,20).

În cele mai multe dintre textele protestante analizate, în locul infinitivului scurt apare infinitivul lung substantivizat sau conjunctivul prezent: „...înainte de *venirea unora...*” (GBV: Gal 2,12); „...nu este altă fericire (...) decât *să mănânce și să bea și să se înveselească*” (GBV: Qoh 8,15).

Se remarcă, de asemenea, utilizarea prepozițională a unor verbe, care au alt regim sintactic în limba literară actuală: „...s-a *odihnit* în ziua a șaptea *de* toată lucrarea pe care a făcut-o” (LLR: Gen 2,2); „Acum ei *se odihnesc de* ostenele lor...” (LR: Apoc 14,13).

Verbul dublu tranzitiv *a învăța* (cu sensul de „a predica”) este folosit absolut, deci fără exprimarea complementului direct: „...a intrat în sinagogă și *învăța*” (SE: Lc 6,6); „A început din nou să *învețe* pe țărmlul mării” (SE: Mc 4,1), „Și iar a început a *învăța* lângă mare” (NTF: Mc 4,1).

Verbul *a învia* se conjugă, în unele texte, cu sufix verbal: „Tatăl *înviază* morții...” (GBV: In 5,21); „să *învieze*” (NTF: Lc 9,22). Verbul *a pogori* apare și cu forma activă: „Aceasta este pâinea, carea *pogoară* în ceriu...” (NTU: In 6,50).

Sunt încadrate la conjugarea a IV-a *a ajutori*, *a curăți* și alte verbe pe care le vom prezenta în secțiunea dedicată lexicului: „*ajutorindu-i* Domnul” (NTU: Mt 16,20); „aur *curățit* prin foc...” (N1924: Ap 3,18).

Gerunziul, cu diferite roluri sintactice, de atribut verbal, de circumstanțial sau de component al formelor verbale perifrastice, conferă economie textului biblic narativ, sintetizând acțiunea relatată: „Era și Petru cu ei, *stând și încălzindu-se...*” (LLR: In 18,18); „Și *văzând* cei ce erau lângă ei... au zis” (NTU și NTG: Lc 22,49). Gerunziul are capacitatea de a marca simultaneitatea acțiunilor: „...*intrând* ei în luntre, stătu vântul” (NTF: Mt 14,32); „*necunoscându-l* pe Isus și *neluând aminte* la glasurile profeților care se citesc ..., *osândindu-l*, le-au îndeplinit” (RDS: FA 13,27).

Ca și în *Bibliile* românești de la 1688 și 1795, și în *Vulgata* românească de la Blaj apare, de exemplu, imperfectul perifrastic format cu verbul *a fi* și gerunziul verbului de conjugat: „era *scoțând*” (BV: 2Sam 5,2). Același tipar e prezent în versiunea actuală greco-catolică: „Iar Simon Petru *era stând și încălzindu-se* și i-au zis lui...” (NTU: In 18, 25). În versiunile protestante ale *Scripturii*, gerunziul este înlocuit aproape sistematic de modurile verbale personale. Una dintre explicații ar putea fi mai buna înțelegere, de către cititor, a formelor personale de prezent sau perfect ale indicativului, care marchează categoriile de persoană și de număr. O consecință sintactică a schimbării menționate o reprezintă apariția propoziției circumstanțiale în locul construcției gerunziale absolute, deci amplificarea frazei.

Iată, pentru comparație, două variante de traducere: „Și Isus, *pe când învăța* pe norod în Templu, *striga...*” (N1924: In 7,28); „Deci a *strigat* Isus în Biserică, *învățând și zicând...*” (NTU: Ibid.). În N1924, adverbul precedat de prepoziție *pe*

când are rolul de a marca simultaneitatea acțiunilor din regentă și din subordonată. Gerunziul este înlocuit cu imperfectul indicativ, care exprimă o acțiune continuă desfășurată în trecut: „Și pe când *se cobora* el, l-au întâmpinat robii lui...” (GBV: In 4,51).

După cum am observat deja în analiza flexiunii nominale, și în cadrul grupului verbal, dativul are o poziție stabilă. Multe verbe se construiesc, în variantele apusene și ortodoxe ale *Scripturii*, cu acest caz, situație întâlnită frecvent în româna literară veche: „...am venit să ne *închinăm* lui” (SE: Mt 2,2); „...să nu mai *vieze* sieși, ci celui ce a murit...” (NTU: 2Cor 5,15); „Și va *fi* ție bucurie și veselie” (NTU: Lc 1,14); „...noi nu l-am fi *dat* ție...” (NTU: In 18,30); „...nu au *crezut* celor ce l-au văzut că a înviat...” (NTU: Mc 16,14); „...pentru ca noi, murind față de păcate, să *viețuim* dreptății” (NTG: 1Pt 2,24 și Ibid 3,1); „...vi se va *măsura* și vouă și vi se va *adăuga*” (NTF: Mc 4,24); „...păcatele se vor *ierta* fiilor oamenilor” (NTF: Mt 3,28); „*Ajută-mi*, Doamne Dumnezeul meu!” (GBV: Ps 109,26); „...după credința voastră *să fie* vouă” (N1924: Mt 9,29); „...să faceți și voi cum am *rându*it Bisericii Galatiei...” (N1924: 1Cor 16,1); „Pavel s-a *dedat* în totul propovăduirii...” (N1924: FA 18,5); „Atunci Pilat le-a *slobozit* pe Baraba...” (N1924: Mt 27,26); „o taină pe care ... nu sunt în stare s-o *descopere* împăratului” (BVD: Dan 2,27); „a făcut să fie *văzut* nu poporului întreg, ci martorilor orânduși...” (NTF: FA 10,40-41). Construcția cu verbul *a fi* urmat de dativ este prezentă în toate edițiile biblice românești, tipărite sau manuscrise, fiind explicată prin fidelitatea traducătorilor față de originalul din care s-a tradus.

Participiul verbului *a sta* apare, în unele dintre textele biblice, cu forma neetimologică, reduplicată, alcătuită după perfectul simplu și singura existentă în scrisul românesc din perioada 1640–1780¹⁰: *a stătut* (NTU: FA 10,30); „îngerul Domnului a *stătut* înaintea lor...” (NTF: Lc 2,9).

Mai mult ca perfectul perifrastic, arhaic¹¹, este întâlnit în versiunea greco-catolică, dar apare, extrem de rar, și în textul catolic: „...părându-le rău mai vârtos de cuvântul, care l-a *fost zis*” (NTU: FA 20,38); „pentru că *a fost poruncit* Claudiu să plece toți Jidovii...” (NTU: FA 18,2); „oamenii aceia pe cari i-*ați fost pus* în închisoare...” (NTF: FA 5,25). Atunci când apare, mai mult ca perfectul sintetic are forma arhaică, fără sufixul *-ră*, exclusiv în versiunea greco-catolică: „...a *zis* Isus celor ce *venise* asupra lui” (NTU: Lc 22,52). De asemenea, NTU oferă puține exemple de perfect compus, cu auxiliarul în formă arhaică: „...și acesta cu ei *au fost*, căci Galilean este” (NTU: Lc 22,59).

Verbele iotacizate la indicativ prezent sau la conjunctiv prezent apar, mai rar, fiind înlocuite, în general, de formele literare actuale. Cel mai bine păstrate

¹⁰ ILLR, p. 343.

¹¹ Vezi *ibidem*, p. 339.

iotacizări sunt consemnate în pasajele biblice care îndeplinesc un rol liturgic (fiind adoptate și adaptate pentru slujba bisericească) sau în textul rugăciunilor uzuale: „...a dat ucenicilor săi ca să le *puie* înainte” (NTU: Mc 8,6); „...am fost orb și acum *văz...*” (NTU: In 9, 25); „Cine are ureche, *auză* ce zice...” (NTU: Ap 2,7 și Ap 3,6); „Și a intrat ca să *mâie* cu ei...” (NTG: Lc 24,29); „...poruncește-mi să *viu* la tine pe apă” (NTF: Mt 14,28); „...va să *vie...*” (NTF: Lc 3,7); „cine te caută să te *uciză?*” (NTU: In 7,20); „*Vie* împărăția ta...” (SE: Mt 6,10).

Pasivul reflexiv, mult mai frecvent în limba literară veche, are numeroase atestări în varianta religioasă a limbii actuale: „care să nu *se risipească*” (NTU: Mc 13,2); „cu fermecătoria ta *s-au înșelat* toate neamurile” (NTU: Ap 18,23); „...pe Isus îl dădu să *se răstignească...*” (NTF: Mc 15,15); „Toate păcatele *se vor ierta...*” (NTF: Mt 3,28); „...unul *se va lua* și unul *se va lăsa*” (NTF: Mt 24,40); „Ierusalimul *se va călca* de păgâni...” (NTU: Lc 21,24); „...nu atâră de mine a vă da vouă, ci căroră *s-a pregătit* de Tatăl meu” (NTF: Mt 20,23); „...acestea toate *s-au făcut* ca să se îplinească...” (NTF: Mt 1,22); „...iar calea celor răi *se va nimici*” (LLR: Ps 1,6); „nu cumva *s-a răstignit* Paul pentru voi?” (LLR: 1Cor 1,13); „toate câte *s-au scris* de proroci...” (NTF: Lc 24,25).

Pasivul cu auxiliar este preferat pentru a evita echivocul privind agentul acțiunii: „...să nu i *se vadă* faptele așa cum sunt” (GBV: In 3,20); „...să *fiți născuți* din nou...” (GBV: In 3,7).

Pe lângă viitorul literar, apare și viitorul popular, format cu auxiliarul *a avea* sau *a voi* și conjunctivul prezent al verbului de conjugat: „...botezul cu care *am să fiu botezat* Eu?” (N1924: Mt 20,22); „*Au să vă dea* pe mâna soboarelor judecătorești...” (N1924: M 13,9); „mânia ce *va să vie*” (NTF: Lc 3,7).

O formă verbală de trecut posterior¹² (exprimând posterioritatea din perspectiva trecutului am întâlnit în versiunea greco-catolică: „căci acesta *era să-l vânză...*” (NTU: In 6,71).

Unele adverbe și locuțiuni adverbiale amintesc de limba literară veche sau de limba populară, fiind păstrate în traduceri biblice actuale:

dar, cu sensul conclusiv al lui „așadar”: „Du-te, *dar*, de mănâncă-ți pâinea...” (GBV: Qoh 9,7); „Rogu-te, *dar*, părinte, să-l trimiți...” (NTF: Lc 16,27); „Vă zic, *dar*, oricine va da mărturie...” (SE: Lc 12,8);

dinlăuntru: „Căci *dinlăuntru* (...) ies gândurile rele...” (N1924: Mc 7,21),

drept aceea, cu sensul final: „*Drept aceea* zic: Oare legat-a Dumnezeu pe poporul său?” (NTF: Rom 11,1);

ferice: „*Ferice* de cel ce suferă cu răbdarea ispita” (N1924: Iac 1,12);

în veac, locuțiune adverbială întâlnită mai frecvent în traduceri vechi, alternând cu locuțiunea *în veci*: „Căci *în veac* nu se va clătina; amintirea celui drept

¹² Vezi și exemplul: „*era să fie*” (BV: Gen 3,20).

ține *în veci*” (GBV: Ps 112,6); „...nu voi ține mânie *în veac*” (OMC: Ier 3,12). Am remarcat că locuțiunea „*în veci*” este preferată în poziția finală a enunțului, încheind, de regulă, o rugăciune sau un mesaj profetic;

încă, cu sensul de „chiar”, întărit și de prezența lui *și*: „...ascultător până la moarte, și *încă* moartea pe cruce...” (LLR: Fil 2,8);

oarecând, cu sensul „cândva”: „...ce au fost *oarecând*...” (NTU: Gal 2,6); „...pe voi cari *oarecând* erați înstreinați...” (NTG: Col 1,21); „iară tu *oarecând* întorcându-te, întărește pe frații tăi...” (NTF: Lc 22,32).

Prepoziția *întru*, având sensul abstract (nonspațial), individualizează scrisul biblic românesc, cu precădere în textele ortodoxe și greco-catolice, dar nelipsind din cele romano-catolice, precum NTF și LR: „dacă oarecarele este *întru* Hristos...” (NTU: 2Cor 5,17); „Fericiți cei morți care adorm *întru* Domnul” (LR: Ap 14,13); „vesteau *întru* Isus învierea din morți” (NTF: FA 4,2). Textele apusene analizate atestă o distribuție relativ restrânsă a prepoziției *întru*, preferând prepoziția *în* sau *prin*, folosite cu sensul relațional sau instrumental („în virtutea, datorită”) al prepoziției *întru*: „...ne laudăm *în* nădejdea slavei lui Dumnezeu” (GBV: Rom 5,2); „...și Dumnezeu v-a iertat *în* Cristos” (RDS: Ef 4,32); „...prin care avem și intrarea, *prin* credință” (GBV: Rom 5,2). Este cazul să subliniem că în rugăciunile extrase din *Biblie* și în textele lirice se păstrează mult mai bine această prepoziție (*întru*), ca, de altfel, și alte fenomene lingvistice tipice variantei mai vechi a limbii noastre literare: „Cei drepti (...) se vor desfăta *întru* bucurie” (LR: Ps 67,4); „*Întru* dreptate ai poruncit rânduielile tale și *întru* tot adevărul” (OMC: Ps 118,138). Rugăciunile liturgice adaptate după cărțile biblice sau cântările „nebiblice” prezintă o serie de adaptări la limba literară actuală, în varianta sa laică: „...pentru toți cei adormiți *în* Cristos” (LR: 866). De asemenea, este prezentă și prepoziția compusă *dintru*: „...*dintru* care scosese șapte draci” (NTU: Mc 16,9); „nu le înțeleseseră ucenicii lui *dintru*-ntâi...” (NTF: In 12,16).

Locuțiunile (*din*) *afară de* și *fără numai* introduc complementul circumstanțial de excepție exact ca în româna literară veche¹³: „Cine poate să ierte păcatele *afară de* singur Dumnezeu?” (LLR: Mc 2, 7); „...în toate asemenea nouă *afară de* păcat” (LLR: Evr 4, 15); „...că nu este altul *afară de* El” (N1924: Mc 12,32); „Nimic nu este *din afară de* om, ce întră într-însul, care poate să-l spurce” (NTU: Mc 7, 15); „Nimeni nu s-a suit în cer, *afară de* Cel ce s-a pogorât din cer...” (BVD: In 3,13); „...nu știe nici Fiul, *fără numai* Tatăl” (NTU: Mc 13, 32).

Am înregistrat în majoritatea scrierilor biblice locuțiunea prepozițională *fără de*: „O, Galateni *fără de* minte...” (NTF: Gal 3,1); „vei rămâna orb, *fără de* a vedea soarele...” (NTF: FA 13,11). N1924 nu mai păstrează însă această locuțiune: „Galateni *nechibzuiți*...” (N1924: Gal 3,1).

¹³ IRLR, p. 359.

Prepoziția *spre*, folosită mai ales cu sensul final, este urmată de substantiv, pronume sau de verb la infinitiv: „...să aflăm har, *spre ajutor* la vreme potrivită” (LLR: Evr 4, 16); „și va fi *spre uimire* pentru multe neamuri” (LLR: Is 52, 15); „...m-a rânduit *spre slujire...*” (OMC: 1Tim 1,12); „botezul pocăinței *spre iertarea păcatelor*” (SE: Mc 1,4); „putere *spre zămisirea sămânții*” (NTU: Evr 11,11); „...mlădița Domnului va fi *spre strălucire și spre slavă...*” (OMC: Is 4,2); „...aceasta *spre dreapta lor răsplătire...*” (NTF: Rom 11,9). Această prepoziție asigură infinitivului o poziție stabilă în varianta religioasă.

Prepoziția compusă *de la*, exprimând „separarea, renunțarea”, este cerută de anumite verbe, după modelul oferit de originalul din care se traduce¹⁴: *a lepăda de la*: „*Lepădați de la voi toate greșelile*” (OMC: Ez 18,31); *a rătăci (de la)*: „...dar *de la învățăturile tale n-am rătăcit...*” (RDS: Ps 118-119); „...dacă vreunul *rătăcește de la adevăr și cineva îl întoarce...*” (RDS: Iac 5,19); *a se (în)depărta de la*: „...fiilor care *v-ați îndepărtat de la mine...*” (OMC: Ier 3,14).

Prepoziția *înaintea* are, în scrisul religios, și sensul „față de”, fiind inclusă în clasa, destul de numeroasă, a prepozițiilor care exprimă relația: „Amândoi erau drepti *înaintea* lui Dumnezeu” (SE: Lc1,6); „...o urâciune *înaintea* Domnului...” (GBV: Prov 17,15). În aceeași categorie intră prepozițiile *întru*, *de* sau *după* și locuțiunea *preț de*: „Voi aveți *de* tată pe Diavolul...” (GBV: In 8,44); „noi *după* dreptate suferim, căci luăm plata *după* fapte...” (NTF: Lc 23,41); „...să-și dea viața *preț de* răscumpărare...” (N1924: Mt 20,28).

Locuțiunile conjuncționale arhaice, care introduc complementul circumstanțial de excepție în textele biblice analizate sunt:

fără numai să / că – „doar”: „...*fără numai că* Spiritul Sfânt (...) îmi mărturisește că lanțuri și năcazuri mă așteaptă...” (NTU: FA 20,32); „cu nimic nu fiți datori, *fără numai să* vă iubiți unul pe altul...” (NTF: Rom 13,8);

decât numai, care o concurează pe prima: „...cu nimic nu se poate scoate *decât numai* prin rugăciune și post” (NTF: Mc 9,28); „nimic nu găsi *decât numai* frunze” (NTF: Mc 11,13).

Interjecțiile tipice scrisului biblic, folosite cu sau fără valoare predicativă, se datorează originalelor, fiind constante ale textelor religioase: *adevăr*, *aliluia!* (*aleluia*), *amar*, *amin*, *osana*: „*Adevăr, adevăr* îți spun, dacă cineva nu se naște din nou, nu poate să vadă Împărăția lui Dumnezeu” (SE: In 3,3); „...*amin, amin* zic vouă” (NTU: In 6,53); „...*aliluia...*” (NTU: Ap 19,6); „*Osana* întru cei de sus” (NTF: Mc 11,10); „...*Osana* Fiul lui David!” (N1924: Mt 21,9).

Alături de acestea, în pasajele în stil direct apar și interjecții curente, precum: *vai*, *iată*: „Că *iată*, diavolul va arunca pe unii dintre voi în temniță” (OMC: Ap 2,10). Interjecția *vai* se construiește, de cele mai multe ori, cu dativul: „Dar *vai* celor însărcinate...” (NTF: Mc 13,17).

¹⁴ Vezi, în *Vulgata* de la Blaj (BV), exemplul „s-au ascuns *de la* fața Domnului” (Gen 3,8), din lat. *abscondit se a facie Domini*.

Dintre fenomenele **sintactice** care apar în edițiile apusene ne oprim asupra celor care amintesc de stadii mai vechi de organizare a textelor.

În general, dublarea prin clitic de acuzativ se realizează mai des în cazul reluării și mai rar în cazul anticipării complementului direct sau indirect exprimat prin substantiv: „...și via *o* va da altora” (NTF: Mc 11,9); „Lăudați *pe* *Domnul!*” (GBV: Ps 112,1); „Ostașii dregătorului ... au dus *pe* *Isus...*” (N1924: Mt 27,27); „Omul violent amăgește *pe aproapele* său...” (GBV: Prov 16,29); „...și a văzut *pe niște bogăți...*” (N1924: Lc 21,1).

Mai consecventă ni se pare dublarea complementului exprimat prin pronume personal sau reflexiv, deoarece referința pronumelui este, în acest caz, mai greu de stabilit pentru cititor / ascultător. Nu putem exclude în acest caz nici funcția de intensificare a dublării clitice: „Dar Isus îndată *le* vorbi *lor...*” (NTF: Mt 14,27); „...s-a dat *pe sine* spre moarte...” (RDS: Is 53,12); „și lumea *pe el* nu l-a cunoscut...” (NTU: In 1,10).

Apoziția simplă acordată se regăsește, ca fenomen arhaic, în textele apusene, alături de cea neacordată: „Dar vai *vouă, fariseilor...*” (SE: Lc 11, 42); „Iar Tu, *Doamne, Stăpâne*, lucrează pentru mine...” (GBV: Ps 109,21); „*Părinte Avrame*, fie-ți milă de mine...” (NTF: Lc 16,249); „*Doamne, Fiul* lui David, miluiește-ne pe noi!” (NTF: Mt 20,30). Apoziția dezvoltată acordată este însă rar întâlnită: „*Doamne, Dumnezeule al puterilor*, ascultă rugăciunea mea...” (LLR: Ps 83,9).

Multiplele determinări atributive, cu referire, de regulă, la numele divine, fac din funcția de atribut o funcție sintactică predilectă pentru textul biblic descriptiv, atât la nivelul propoziției, cât și la nivel frastic. Textul de rugăciune păstrează foarte clar această caracteristică sintactică: „*fericită Născătoare de Dumnezeu Maria*” (LR: 473).

Verbul așezat la finalul propoziției continuă o tradiție a scrisului biblic, datorată originalului și fixată ulterior în virtutea scopului stilistic de accentuare a unor componente sintactice ale enunțului: „De primim mărturia oamenilor, mărturia lui Dumnezeu mai mare *este*” (NTU: 1In 5,9); „...ce s-a zămislit într-însul de la Duhul Sfânt *este*” (NTF: Mt 1,20); „Pe tine curat te *păzește*” (NTU: 1Tim 5,22).

Conjuncția *ci* are, în textul biblic, pe lângă sensul adversativ curent, și valoare narativă, nonadversativă: „Nu este aici. Iată locul unde l-au pus. *Ci* mergeți de spuneți ucenicilor...” (NTU: Mc 16,6-7). Acesta este un element de continuitate și de unitate în textele religioase românești, apărând și în versiunile ortodoxe: „...apoi vino de mă urmează. *Ci* el, dacă a auzit acestea, s-a întristat...” (NTG: Lc 18,22-23). Adversativul *ci* coordonează nu doar propoziții, ci și fraze, devenind un element de compoziție transfrastică: „Întru aceasta este dragostea, nu pentru că noi am iubit pe Dumnezeu, *ci* pentru că el ne-a iubit pe noi și a trimis pe Fiul său

curățire pentru păcatele noastre” (NTU: 1In 4,10); „Între voi să nu fie așa. *Ci* oricare va vrea să fie mare între voi, să fie slujitorul vostru” (N1924: Mt 20,26). Tot cu valoare adversativă este utilizată și conjuncția *iar*: „Casa mea casă de rugăciune se va chema pentru toate neamurile? *Iar* voi ați făcut-o peșteră de tâlhari” (NTF: Mc 11,17).

Propoziția conclusivă este introdusă de locuțiunea *drept aceea*: „*Drept aceea* vreau ca văduvele mai tinere să se mărite...” (NTU: 1Tim 5,14); „*Drept aceea* vă zic: Toate câte le veți cere...” (NTF: Mc 11,24).

După model popular, există circumstanțiale cauzale sau introduse de locuțiunea *pentru ce* sau de conjuncția simplă *că*: „...*pentru ce* nu te înveți?” (NTU și GBV: Rom 2, 11); „Dumnezeul meu, Dumnezeul meu, *pentru ce* m-ai părăsit?” (SE: Mt 27,46); „*Pentru ce* noi n-am putut să-l scoatem?” (NTF: Mc 9,27); „Lăudați pe Domnul, *că* este bun, în veac este îndurarea lui!” (RDS: Ps 117,29).

Atributiva este introdusă uneori de pronumele invariabil *de*: „...veni potopul *de*-i luă pe toți...” (NTF: Mt 24,39). Conjuncția subordonatoare *de* introduce subordonata finală și condiționala ipotetică: „...duceți-vă *de* spuneți...” (B1928 și NTU: Mc 16,7); „Du-te, dar, *de* mănâncă-ți pâinea...” (GBV: Qoh 9,7); „...a venit *de* s-a aruncat la picioarele Lui...” (N1924: Mc 7,25); „...*de* nu ar fi fost...” (NTU: In 18,30); „Și *de* va fi casa aceea vrednică, va veni pacea voastră peste ea” (NTF: Mt 10,13); „*De* vor fi păcatele voastre precum cârmâzul, ca zăpada le voi albi...” (RDS: Is 1,18). Condiționala propriu-zisă este introdusă, de regulă, de conjuncția *dacă*, ca în textele laice actuale: „*Dacă* am vorbit rău, arată ce am vorbit...” (B1928: In 18,23).

Subordonata concesivă are ca element introductiv locuțiunea conjuncțională arhaică și populară *măcar că*: „Nebunul spune o mulțime de cuvinte, *măcar că* omul nu știe ce se va întâmpla” (GBV: Qoh 9,14; *Ibid.* 8,12); „*Măcar că* ei blestemă, Tu binecuvântează; *măcar că* ei se ridică (...), vor fi înfrunțați” (GBV: Ps 109, 28); „căci acesta era să-l vînză, *măcar că* era unul din cei doisprezece” (NTU: In 6,71).

Conjuncția *căci*, folosită cu valoare explicativă (noncauzală), tipică textelor narative, apare și în scrierile biblice: „Prin silnicie și judecată a fost luat și neamul lui cine-l va spune? *Căci* a fost șters de pe pământul celor vii” (LLR: Is 53,8).

Ca și în limba literară veche¹⁵, cazurile de elipsă a verbelor copulative, mai ales a verbului *a fi*, sunt relativ frecvente, verbul dat, de cele mai multe ori copulativ, putând fi recuperat semantic, în context: „Fericită aceea care a crezut...” (SE: Lc 1,45); „Fericit bărbatul carele rabdă ispita” (NTU: Iac 1,12); „Binecuvântat cel care vine în numele Domnului, regele lui Israel” (SE: In 12,13); „Și câți vor vieții cu îndreptarea aceasta, pacea și mila peste ei și peste Israelul lui Dumnezeu” (NTU: Gal 6,16). Versiunea protestantă N1924 elimină elipsa de acest tip.

¹⁵ *Ibidem*, p. 348.

Anacolutul, frecvent în traduceri mai vechi ale *Scripturii*, este aproape eliminat în textele de rit apusean cercetate. Puținele exemple pe care l-am găsit apar în NTU și NTF și reflectă incapacitatea traducătorilor de a reda circumstanțele verbale sau consecuția acțiunilor, printr-o topică adecvată: „Cele ce Dumnezeu le-a curățit, tu să nu le zici spurcate...” (NTF: FA 10,15); „Cel ce propovăduiești să nu fure, tu de ce furi? Cel ce zici să nu curvească, tu de ce curvești?” (NTU: Rom 2, 21); „Paharul meu cu adevărat îl veți bea și vă veți boteza cu botezul cu care eu mă botez, dar a ședei de-a dreapta mea sau de-a stânga mea nu atârână de mine a vă da vouă, ci cărora s-a pregătit de Tatăl” (NTF: Mt 20,23); „Și ei auzind că este viu, și cum că l-a văzut ea, nu au crezut” (NTU: Mc 16,11);

Sintaxa greoaie, datorată transpunerii literale în limba română, se întâlnește sporadic: „Nimic nu este *din afară de* om, ce intră într-însul care poate să-l spurce” (NTU: Mc 7,15). BP, preocupată de claritatea mesajului, oferă în acest loc o altă variantă de traducere: „Afară din om nu este nimic care intrând în el, să-l poată spurca” (B1928: Mc 7,15).

Topica inversată este specifică textului religios. În scrierile biblice, și nu doar în cele beletristice, verbele cu sens imperativ apar deseori în structuri inversate: „...*rugămu-vă* în locul lui Hristos” (NTU: 2Cor 5,20), puse în valoare prin chiasmul sintactic: „...*mântuiește-te* pe tine și *te coboară* de pe cruce” (NTF: Mc 15,30); „*Ridică-te și te aruncă* în mare...” (NTF: Mc11,23). „...*fie-ți* milă de noi și ne ajută” (NTF: Mc 9, 21); „*Facă-vi-se* după credința voastră!” (N1924: Mt 9,29); „*Lovească-mă* cel neprihănit...” (BVD: Ps 141,5). Tot cu formă inversată sunt verbele la indicativ aflate în poziție topică (inițială), în frază: „*Dusu-l-au* la farisei pe acela, carele odinioară era orb” (NTU: In 9,13); „*Zis-a* lor Isus...” (NTU: In 6,53); „Doamne, *lovi-vom* cu sabia?” (NTU: Lc 22,49), „...*intra-vor*...” (NTG: Lc 18,24); „...*rostit-a*...” (NTG: Lc 18,29); „*aflat-am* pe Mesia” (NTU: In 1,42).

Pronumele aton în acuzativ, la feminin singular este, uneori, antepus auxiliarului de perfect compus, ca în limba română veche: „...a poruncit frigurilor și *o* au lăsat” (NTU: Lc 4,39); „și întunericul nu *o* a cuprins” (NTU: In 1,5). Această topică apare însă foarte rar în textele actuale analizate, unde *o* este, în general, postpus verbului.

În postpunere față de regentul adjectival apare și adverbul *foarte*, prin care se exprimă superlativul absolut: „văzură piatra răsturnată și era mare *foarte*” (NTF: Mc 16,4); „Mare este Domnul și vrednic de laudă *foarte*...” (RDS: Ps 47,2).

Vocabularul scrierilor sacre de rit apusean atestă unități lexicale arhaice și sensuri dispărute astăzi din limba română literară sau, cel puțin, restrânse la uzul popular și regional. Unii autori s-au ocupat deja, preponderent, dacă nu exclusiv, de inventarierea cuvintelor specifice textelor religioase românești¹⁶, de aceea ne

¹⁶ Vezi, de ex., Eugen Munteanu, *Studii de lexicologie biblică*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1995 sau Dana-Luminița Teleoacă, *Terminologia religioasă creștină în limba română*, EAR, București, 2005.

limităm aici la a preciza câteva arhaisme lexicale și semantice prezente atât în textele biblice apusene, cât și în scrierile biblice tipărite în mediul ortodox (inventariate în lucrările citate, v. *supra*, notele 1 și 2):

- arhiereu* – „conducător religios iudeu”: „*arhiereii* și cărturarii căutau un chip cum să-l piardă” (NTF: Mc 11,18); este păstrat în majoritatea textelor apusene, cu excepția textului protestant, care îi traduce structura: „robul *marelui preot*” (B1928: Lc 22,50);
- azimă* – „pâine nedospită”: „șapte zile să mâncați *azimi*” (GBV: Lev 23,6);
- ceas* – „oră, vreme, moment, timp”: ... e de acum *ceasul* să vă treziți” (LLR: Rom 13,11); „Încă nu a venit *ceasul* meu” (SE: In 2,4); „Dar vine *ceasul* când...” (GBV: In 4,23);
- chip* – „mod, fel”: „...căutau un *chip* cum să-l piardă...” (NTF: Mc 11,18);
- deregătorie / dregătorie* – „datorie, lucrare”: „...nu și-a păzit *deregătoria* sa” (NTU: Iuda 1,6); apare și în NTF: Lc 16,2;
- gheenă* – „infern, locul pedepsei veșnice”: „să te duci în *gheenă*, în focul nestins...” (NTF: Mc 9,42);
- gloată* – „mulțime”: „...ca un glas de *gloată* multă...” (NTU: Ap 19,6). Cuvântul e păstrat în BP, NTU și în NTF (Mc 4,1 sau Mt 9,33), dar este înlocuit în textele catolice mai noi prin substantivul *mulțime*;
- jidovi* – formă tradițională în textele biblice vechi, păstrată în NTU: In 18,31 („Iar *jidovii* au zis...”) și In 1,19. Cu excepția textului citat, toate celelalte texte cercetate preferă substantivul *iudei*;
- mărire* – „slavă”: „am văzut *mărirea* lui...” (NTU: In 1,14);
- mireasmă* – „parfum, aromă, balsam”: „întru miros de bună *mireasmă*...” (RDS: Ef 5,2);
- mlădiță* – „crenguță, lăstar, urmaș”: „când *mlădița* lui este fragedă și dau frunzele...” (NTF: Mt 24,32 și SE: *Ibid.*); apare și în textele ortodoxe și protestante;
- neamuri* – cu sensul specific de „popoare păgâne”: „toate *neamurile*” (LLR: Is 2,2 și B1928: Gal 2,12); „Toate *neamurile* m-au înconjurat: în numele Domnului le-am nimicit” (RDS: Ps 117,10);
- norod* – „mulțime, popor”: „...se strânsese din nou mult *norod*...” (B1928: Mc 8,1); „...răspundeau *noroadele*...” (N1924: Mt 21,25);
- ocară* – „insultă, rușine”: „dacă îndepărtezi (...) cuvântul de *ocară*...” (LLR: Is 58,9); „a suferi *ocară* pentru numele lui Isus...” (NTF: FA 5,41); „te va lua la *ocări* aproapele tău...” (BVD: Prov 25,8);
- osândă* – „pedeapsă”: „...în urma unei singure greșeli a venit o *osândă*, care a lovit pe toți oamenii...” (N1924: Rom 5,18); „A îndepărtat Domnul *osânda* ta...” (LLR: Sof 3,15). Apare și în NTF: Mc Rom 13,2 și Lc 23,40;

- pârgă* – „primele roade aduse ca ofrandă”, dar e folosit și cu sensul abstract, metaforic, de „garanție a mântuirii ce va veni”: „Cristos a înviat din morți, *pârğa* celor adormiți...” (OMC: 1Cor 15,20); apare și în NTF: Rom 11,16;
- patimă* – cu sensul etimologic de „suferință”: „cărora li s-a arătat viu după *patima* sa...” (NTF: FA 1,3);
- pildă* – „învățătură morală”: „Isus mai zise o *pildă*...” (NTF: Lc19,11); utilizat în NTU și B1928: Mc 13,28; Textul romano-catolic recent traduce consecvent prin substantivul *parabolă*, pe care, de altfel, versiunea ortodoxă (NTG) îl folosește alternativ cu substantivul *pildă*: „...a rostit *parabola* aceasta...” (NTG: Lc 18,9);
- prihană* – „pată, vină”: „Fie inima mea fără *prihană*...” (OMC: Ps 118,80); apare și în RDS: Fil 2,15;
- prinos* – „ofrandă”: „S-a dat pe sine pentru noi *prinos* și jertfă lui Dumnezeu...” (RDS: Ef 4,2);
- rob* – cu sensul „slujitor, credincios” apare în toate textele protestante și ortodoxe: „moștenitorul va fi un *rob* din casa mea” (LLR: Gen 15,3); apare și în GBV: In 8,33-35;
- sân* – „pântece”: „Oare poate să intre din nou în *sânul* mamei sale și să se nască?” (SE: In 3,4); „Vei primi în *sân* și vei naște un fiu” (SE: Lc 1, 31); „...a săltat de bucurie pruncul în *sânul* meu...” (LLR: Lc 1,44). Acest substantiv este consacrat deja în limbajul biblic, reușind să se impună, cu acest sens, în majoritatea scrierilor sacre, răsăritene și apusene. N1924 folosește însă *pântece*: „...s-au născut așa din *pântecele* maicii lor...” (N1924: Mt 19,12);
- seminție* – „neam, popor”: „...*semințiile* Domnului...” (LLR: Ps 121,4); și în BVD: 2Cron 12,13);
- slăbănog* – „olog, paralizat”: „I-au adus un *slăbănog*, care zăcea într-un pat...” (N1924: Mt 9,2); de asemenea, atestat în B1928: Mc 2,3. LLR și NLBI optează pentru neologismul *paralitic*: „Și au venit aducând la El un *paralitic* purtat de patru bărbați...”; în NTF este înlocuit cu parafraza *beteag / neputincios de picioare*: „se afla un om *neputincios de picioare, olog*...” (FA 13,1 și *Ibid.* 3,2);
- sobor* – „tribunal, judecată”: „vă vor duce înaintea *soboarelor*” (în B1928: Mc 13,9).
- tăiere împrejur* – „circumcizie”: „Căci *tăierea împrejur* folosește dacă păzești legea” (NTU: Rom 2,25);
- tină* – „pământ, lut, noroi”: „*Tină* mi-a pus pe ochi...” (NTF: 9,15);
- untdelemn* – „ulei de smirnă, mir”: „Le-a uns (...) cu *untdelemnul* bucuriei...” (RDS: Ps 44,8); de asemenea, apare în NTF: Mt 25,8 și în GBV: Qoh 9,8 ;
- vedenie* – „viziune profetică”: „...avusese o *vedenie* în sanctuar...” (SE: Lc 1,22);

- vicleșug* – „viclenie”: „...și *vicleșug* nu s-a aflat în gura lui” (LLR: Is 53,9); și în N1924: In 1,47;
- deșert* – „zadarnic”: „munca voastră nu e *deșartă* întru Domnul” (NTU: 1Cor 15,58);
- înfricoșat* – „înfricoșător”: „Dumnezeu mare și *înfricoșat*...” (BVD: Neh 1,5);
- slobod* – „liber”: „să-l lase *slobod*” (NTF: Lc 23,17);
- stearpă* – „infertilă, care nu poate avea copii”: „...dă o casă celei ce era *stearpă*...” (GBV: Ps 113,9).
- adormi* – cu sensul specific religios de „a muri în credință, având speranța învierii”: „Fericiți cei morți care *adorm* întru Domnul” (LR: Ap 14,13);
- afla* – „a găsi”: „*aflat-am* pe Mesia” (NTU: In 1,42);
- căuta* – cu două sensuri, „a încerca, a avea de gând”: „*căutați* să mă omorâți” (GBV: In 8,38); „Ei *căutau* deci să-L prindă” (N1924: In 7,30) și „a privi atent”: „Și întorcându-se Domnul, a *căutat spre* Petru” (NTU: Lc 22,61); „...*căutând* la cer, binecuvântă și frânse și dete ucenicilor...” (NTF: Mt 14,19); „...*caută* la fața Unsului tău...” (LLR: Ps 83,10);
- cerceta (în / întru)* – „a ajuta, a da atenție, a avea grijă”: „...să *cercetăm* pe orfani și pe văduve în necazurile lor...” (N1924: Iac 1,27); „a *cerceta*...întru năcazurile lor...” (NTU: *Ibid.*);
- chema* – cu sensul arhaic „a spune cu voce tare, a invoca”: „...vor *chema* numele lui: Emanuel...” (NTF: Mt 1,23); „oricine va *chema* numele Domnului se va mântui” (NTF: FA 2,21); „...numele lui îl *chemă*: Isus (NTF: Mt 1,25);
- cunoaște* – cu multiple sensuri: „a recunoaște”: „li se deschiseră ochii și-l *cunoscuseră*...” (NTF: Lc 24,13); „a înțelege, a pricepe, a afla”: „...atunci veți *cunoaște* că Eu sunt” (GBV: In 8,28); „Deci, când Domnul a *cunoscut* că fariseii au auzit că Isus face și botează...” (GBV: In 4,1); „...cei mai mari vor fi *cunoscut* că El este Hristosul?” (N1924: In 7,26); „...au *cunoscut* domnii că acesta este într-adevăr Hristos?” (NTU: *Ibid.*); „Când au ieșit din corabie, oamenii au *cunoscut* îndată pe Isus” (N1924: Mc 6,54); „a avea raporturi intime” (sens eufemistic, tipic scrierilor biblice): „Și a *cunoscut-o* pe ea până ce a născut pe fiul...” (NTF: Mt 1,25);
- curăți* – „a purifica”: „...să cumperi de la Mine aur *curățit* prin foc...” (N1924: Ap 3,18);
- curma* – „a opri, a pune capăt”: „...*curmă* cearta înainte de a se înteți...” (GBV: Prov 17,14);
- da (a ~ deoparte)* – perifrază sinonimă cu *a excomunica*: „Oricine va fi pângărit de lepră va fi *dat deoparte* după hotărârea preotului...” (LLR: Lev 13,40);
- fi (a ~ pe cale)* – „a merge”: „Și *era pe cale* spre Ierusalim...” (NTF: Mc 10,32);
- gâlcevi* – „a murmura, a se plânge”: „...văzând pe fluierători și pe gloată *gâlcevind*...” (NTU: Mt 9,23);

- grăi* – „a spune”: „au *grăit* bine” (NTU: In 8,23); și în NTF: Mt 9,33 sau în N1924: Mc 7,10;
- izbăvi* – „a salva, a elibera, a scăpa”: „L-a *izbăvit* dreapta sa...” (LLR: Ps 97,1);
- întina* – „a păta, a murdări”: „...nu și-a *întinat* veșmintele sale...” (NTU: Ap 3,4);
- întinge* – „a înmuia”: „trimite pe Lazăr să-și *întingă* vârful degetelor în apă...” (NTF: Lc 16,24);
- lămuri* – „a purifica”: „Tigaia *lămurește* argintul și cuptorul *lămurește* aurul” (GBV: Prov 17,3); „aur *lămurit* în foc” (NTU: Ap 3,18);
- lepăda* – „a abandona” (LLR: Rom 13, 12); „...să *lepede* răul...” (GBV: In 7,15); „de care se *lepădaseră* ei...” (N1924: FA 7,35);
- mântui (de)* – „a ierta, a scăpa”: „... căci el va *mântui* pe poporul său *de păcatele* lor” (NTF: Mt 1,21); „...vom fi *mântuiți* prin El de mânie” (GBV: Rom 5.9);
- mări* – „a slăvi”: „*Mărește* sufletul meu pe Domnul...” (LLR: Lc 1,46);
- milui* – verb folosit fie tranzitiv, fie ca reflexiv dinamic, în același pasaj: „*miluiește-mă*” sau „*miluiește-te* de mine” (NTF: Mc 10,47.48); „*Miluiește-mă*, Stăpâne...” (RDS: Ps 85,3);
- osândi* – „a pedepsi”: „...nu ne *osândește*...” (RDS: 1In 3,21);
- pângări* – „a întina, a face necurat”: „...au *pângărit* lăcașul...” (OMC: Ps 73,7); și în LLR: In 18, 28; NLBI: Mt 15,10;
- pierde* – „a ucide, a pedepsi”: „...va veni și va *pierde* pe lucrătorii aceia și via o va da altora...” (NTF: Mc 11,9);
- pleca* – „a apleca”: „*Pleacă-ți*, Doamne, urechea ta, răspunde-mi...” (RDS: Ps 85,1);
- pogori* – verb activ sau reflexiv, cu sensul de „a coborî, a cădea”: „Pânea, care se *pogoară* din cer...” (B1928: In 6,50); „Aceasta este pâinea, carea *pogorât* în ceriu...” (NTU: In 6,50); „...și M-am *pogorât* să-i izbăvesc...” (N1924: FA 7,34); „Și Iacob s-a *pogorât* în Egipt” (NTF: FA 7,15);
- prigoni* – „a persecuta”: „mă *prigonesc*, căci sunt mai tari...” (BVD: Ps 142,6);
- propovădui* – „a predica”: „...o *propovăduiesc* între neamuri...” (NTU: Gal, 2,2); „...să fie *propovăduită* tuturor neamurilor...” (N1924: Mc 13,10); Versiunile romano-catolice actuale folosesc și sinonimul *a predica*: „...să-i trimită să *predice*” (NTF: Mc 3,14); Rar, *a predica* apare în traducerea protestantă (GBV: Gal 2,2).
- rându* – „a destina, a alege pentru un anumit rol”: „Te-am *rându*it să fii tatăl multor popoare...” (GBV: Rom 4,17); apare și în N1924: 1Cor 16,1;
- săvârși* – „a înfăptui”: „...nici o nedreptate n-a *săvârșit*...” (LLR: Is 53,9);
- întoarce (a se ~)* – cu sensul metaforic „a se pocăi, a se converti”: „*Întoarceți-vă*, spune Domnul, și nu-mi voi întoarce fața de la voi, căci sunt îndurător” (OMC: Ier 3,12);
- pocăi (a se ~)* – „a regreta, a se întoarce la credință”: „...te *pocăiește* și fă faptele cele dintâi” (NTU: Ap 2,5);

scula – „a învia”: „se seamănă trupul în necinste și se va *scula* în mărire...” (NTU: 1Cor 15,43);
semeși (*a se ~*) – „așa s-au *semeșit* unii...” (NTF: 1Cor 4,18);
smeri (*a se ~*) – „s-au *smerit*” (BVD: 2Cron 12,7);
slobozi – „a elibera”: „*slobozește* gloatele să se ducă prin sate” (NTF: Mt 14,15);
spurca – „a întina, a murdări”: „Cele ce Dumnezeu le-a curățit, tu să nu le zici *spurcate*...” (NTF: FA 10,15); „Afară din om nu este nimic care intrând în el, să-l poată *spurca*” (B1928: Mc 7,15); apare și în N1924: Mc 7,15;
tâlcui – „a interpreta”: „voi *tâlcui* împăratului” (BVD: Dan 2,24);
tăgădui – „a minți”: „Iarăși a *tăgădui* Petru...” (LLR: In 18, 26);
tălmăci – „a explica, a interpreta”: „dacă îmi veți *tălmăci* visul...” (BVD: Dan 2,6);
tămădui – „a vindeca”: „vestind vestea cea bună și *tămăduind* pretutindeni” (NTF: Lc 9,6);
avia – „a trăi”: „...ca aceia ce *viază*...” (NTU: 2Cor 5,15); „tot cel ce *viază* și crede în mine nu va muri în veac” (NTF: In 11,26);
zămisli – „a procrea”: „Ana a *zămislit* și a născut un fiu...” (LLR: 1Sam 1,20); apare și în NTF: Rom 9,10.

Supuse, firesc, adaptărilor la limba literară a epocii în care se folosesc, textele biblice românești cuprind și o serie de neologisme, introduse de revizori încă din secolul al XIX-lea. Înnoirea lingvistică în textul biblic de rit apusean este așadar ușor de observat la acest nivel, împrumuturile fiind tot mai numeroase începând cu a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ca urmare a modernizării limbii literare laice. La sfârșitul secolului al XIX-lea apar, în unele texte de slujbă (*Liturghiere*), care se tipăreau frecvent pentru nevoile Bisericii, o serie de neologisme, care nu vor rezista în timp în textele religioase scrise¹⁷, precum: *damă*, *salariu*, *suscepta*, *tentăciune* etc.

În ceea ce privește *Biblia*, cele mai multe inovații lexicale le aduc versiunile neoprotestante apărute în străinătate, unele dintre împrumuturile neologice apărând și în texte biblice ortodoxe și romano-catolice actuale: *demonizat*, *discipol*, *paralitic*, *persecuta*, *profana* etc¹⁸.

Sunt acceptate (tolerate) treptat, în textele biblice actuale, neologismele, substantive, adjective și verbe, precum:

arhitect – „eu, ca un *arhitect* înțelept...” (NTF: 1Cor 3,10);
cadavrul – „Unde va fi *cadavrul*, acolo se vor aduna vulturii” (SE: Mt 24,28);

¹⁷ Ioan Bălan, *op. cit.*, p. 238–239.

¹⁸ Exemplele se regăsesc în versiunile *Bibliei* tipărite de Societatea Biblică pentru Anglia și Străinătate, în 1872 și 1874, la Iași.

- circumcizie* – „...au venit pentru *circumcizia* copilului...” (SE: Lc 1,59); „a primit semnul *circumciziei*” (GBV: Rom 4,11). Acest împrumut neolatin înlocuiește uneori calculul *tăiere-împrejur*, frecvent în toate textele religioase mai vechi și în unele dintre cele actuale;
- demon* – „Isus a certat *demonul* din băiat” (NLBI: Mt 17,18 și Lc 4,33). Traducerea realizată de D. Cornilescu păstrează substantivul *drac*, cea catolică optând pentru *diavol*. În textele actuale religioase se păstrează, mai ales în rugăciuni, substantivul eufemistic *vrăjmaș* (cf. RDS: 209);
- diavol* – „necuratul” (SE: Mc 3,22); „Voi aveți de tată pe *Diavolul*...” (GBV: In 8,44); „...unul dintre voi este *diavol*” (NTU: In 6,70). BP menține, în general, substantivul mai vechi, *drac*: „...unul din voi este *drac*” (N1924: In 6,70);
- discipol* – „ucenic”: „...*discipolii* lui rupeau spice...” (SE: Lc 6,1);
- glorie* – „slavă”: „cu putere și cu mare *glorie*...” (SE: Mt 24,30);
- inscripție* – „era pusă o *inscripție* cu litere grecești ...” (NTF: Lc 23,38); și în NTG: Mc 12,16;
- ipocrit* – pentru *farisei*: „*Ipocriților!* Tălmăciți cerul...” (NLBI: Lc 12,56);
- normă* – „care sunt *normele* mele de viață” (NTF: 1Cor 4,17);
- parabolă* – „pildă, exemplu moral”, mai ales în textele apusene romano-catolice, în SE: Mc 3,23 și Mt 24,32. Apare și în varianta ortodoxă, de exemplu, în NTG: Lc 18,9;
- pretoriu* – în NTF: Mc 15,16; „au dus pe Isus în *pretoriu*...” (N1924: Mt 27,27);
- profet* – înlocuiește substantivul *proroc* în textele biblice romano-catolice și în unele versiuni protestante: „...de care vorbește *profetul* Daniel” (SE: Mt 24,15); „vreun alt *profet* din vechime” (NLBI: Mc 8,28);
- prozelit* – „adept al unei religii”: „atât iudei cât și *prozeliți*” (NTF: FA 2,11);
- recensământ* – „s-a sculat Iudea Galileeanul pe timpul *recensământului* și momi poporul după sine...” (NTF: FA 5,37);
- sandală* – „Încinge-te și leagă-ți *sandalele*” (NTF: FA 12,8);
- Spirit* / *spirit* – înlocuiește subst. *duh*, în textele religioase greco-catolice, numai în anumite contexte. Cele două omonime au semnificație diferită. Substantivul propriu, *Spirit*, denumește o persoană a Sfintei Treimi, Duhul Sfânt, iar substantivul comun, *spirit*, cu pluralul *spirite*, este folosit pentru a denumi „suflarea, inspirația”. Strict în aceste texte unite, *duh*, în opoziție cu *spirit*, denotează „sufletul” celui necredincios: „...tot *spiritul* carele mărturisește pe Isus Hristos (...) de la Dumnezeu este. / și tot *duhul*, carele nu mărturisește (...), de la Dumnezeu nu este; și acela este a lui Antihrist” (NTU: 1In 4, 2-3); „...cercați *spiritele*, de sunt de la Dumnezeu”; „Și *Spiritul* este carele mărturisește, căci *Spiritul* este adevărul” (NTU: 1In 5,6);
- stradă* – „ieșind afară, au trecut o *stradă*...” (NTF: FA 12,8);
- tutore* – „este sub *tutori* și îngrijitori ... până la vremea rânduită” (GBVși NTU: Gal 4,2);
- imitator* – „fiți *imitatorii* mei...” (NTF: 1Cor 4,10);

steril,-ă – „stearpă”: „Elisabeta era *sterilă*...” (SE: Lc 1,7);

adora – „crede-mă că a venit ceasul când nu îl veți *adora* pe Tatăl” (SE: In 4, 21);

concepe – „a zămisli, a procrea”: „Elisabeta, soția lui, a *conceput*...” (SE: Lc 1, 24);

glorifica – „a slăvi”: „...*glorifică*-l pe Fiul ca Fiul să te *glorifice* pe tine” (SE: In 17,1);

implora – „vă *implor*, fiece ale Ierusalimului...” (GBV: Ct 8,4);

nutri – „a (se) hrăni”: „El a fost *nutrit* timp de trei luni în casa tatălui său” (NTF: FA 7,20);

persecuta – „Cel care ne *persecuta* odinioară...” (GBV: Gal 1,23); și în GBV: Ps 109,16;

poseda – folosit la diateza pasivă: „Este *posedat* de un duh necurat” (SE: Mc 4,30);

predica – „a propovădui, a evangheliza”: „...*predicând* botezul pocăinței spre iertarea păcatelor” (SE: Mc 1,4);

servi – „a sluji”: „m-a lăsat singură să *servesc*” (SE:Lc 10,40).

Alte neologisme selectate din ediția protestantă GBV sunt: *adoratori* (In 4,23), *apeduct* (Is 7,3), *asediată* (Is 1,8), *deprimat* (Ps 116,10), *devastată* (Is 6,11), *disciplinarea* (Prov 16,22), *distins* (Ct 5,15), *falsitate* (Prov 16,8), *favoare* (Prov 18,22), *garant* (Prov 17,18), *succes* (Qoh 10,10).

3. Direcția principală pe care am identificat-o în textele studiate o reprezintă continuitatea lingvistică, păstrarea în cursul editărilor și al tipăririlor succesive, a unor caracteristici particulare (arhaisme, regionalisme literare etc.), comune tuturor scrierilor biblice românești.

Amprenta specifică mediului religios apusean și textelor religioase apărute în acest mediu se observă în traduceri romano-catolice recente ale *Noului Testament* (SE) și în versiunile protestante ale *Bibliei* tipărite în străinătate (NLBI, GBV). Acestea inovează mai ales în compartimentul lexical, mizând, nu întotdeauna justificat, pe neologismul strident. Pe de altă parte, traducerea lui Dumitru Cornilescu (BP), acceptată de bisericile protestante, ne-a părut conservatoare din punct de vedere lexical sau, cel puțin, moderată în inovațiile de acest tip.

În ceea ce privește fragmentele biblice romano-catolice care fac parte din cărțile de cult (numite *Leționare* ale *Liturghierului Roman*), am observat că acestea diferă de versiunile biblice tipărite separat. Astfel, pasajele biblice destinate lecturii publice păstrează mult mai bine faptele de limbă arhaice, chiar dacă frecvența lor nu este similară cu cea din textul ortodox. Este firesc ca acest proces să fie atestat în cărțile de cult, considerate a fi mult mai conservatoare¹⁹, destinate unui public deja familiarizat cu acest tip de limbaj.

Analiza de text a pus în evidență punctele de convergență dintre textul biblic apusean și cel ortodox, reprezentând elementele lingvistice caracteristice variantei

¹⁹ Vezi Mihaela Mariana Morcov, *lucr. cit.*, p. 163–164.

religioase a limbii literare. Conservarea acestor modalități de exprimare reprezintă dovada continuității și unității lingvistice manifestate în textele religioase românești actuale, izvorând din originalul comun, pe care scrierile biblice încearcă să îl redea cu maximă fidelitate.

IZVOARE. SIGLE ȘI ABREVIERI*

I. Cărțile Sfintei Scripturi

Cărțile Vechiul Testament:

Gen - Cartea Genezei (Facerea)
 Ex - Cartea Exodului (Ieșirea)
 Lev - Cartea Leviticului
 Num - Cartea Numerilor (Numeri)
 Dt - Cartea Deuteronomului
 Ios - Cartea lui Iosue (Iosua Navi)
 Jud - Cartea Judecătorilor
 Rut - Cartea lui Rut
 1 și 2Sam - Cărțile 1 și 2 ale lui Samuel (1, 2 Regi / Împărați)
 1 și 2Rg - Cărțile 1 și 2 ale Regilor (3, 4 Regi / Împărați)
 1 și 2Cr - Cărțile 1 și 2 ale Cronicilor (Paralipomena)
 Esd - Cartea lui Esdra (1 Esdra)
 Neh - Cartea lui Nehemia (Neemia sau 2 Esdra)
 Est - Cartea Esterei
 Iob - Cartea lui Iob (Iov)
 Ps - Cartea Psalmilor
 Prov - Cartea Proverbelor (Pildele lui Solomon)
 Qoh - Cartea lui Qohelet (Ecclesiastul)
 Ct - Cartea Cântarea Cântărilor
 Is - Cartea profetului Isaia
 Ier - Cartea profetului Ieremia
 Lam - Cartea Plângerilor (Plângerile lui Ieremia)
 Ez - Cartea profetului Ezechiel (Iezechie)
 Dan - Cartea profetului Daniel
 Ose - Cartea profetului Osea
 Am - Cartea profetului Amos
 Mih - Cartea profetului Mihea (Miheia)
 Ioel - Cartea profetului Ioel (Ioil)
 Abd - Cartea profetului Abdia (Avdie)
 Iona - Cartea profetului Iona
 Nah - Cartea profetului Nahum (Naum)
 Hab - Cartea profetului Habacuc (Avacum)
 Sof - Cartea profetului Sofonia (Sofonie / Țefania)
 Ag - Cartea profetului Aggeu (Agheu)
 Zah - Cartea profetului Zaharia
 Mal - Cartea profetului Malahia (Maleahi)
 Tob - Cartea lui Tobia (Tobit)

Idt - Cartea Iuditei
 Bar - Cartea profetului Baruh
 Înț - Cartea Înțelepciunii lui Solomon
 Sir - Cartea Înțelepciunii lui Isus Ben Sirah (Ecclesiasticul)
 1 și 2Mac - Cărțile 1 și 2 ale Macabeilor

Cărțile Noului Testament:

Mt - Evanghelia după Matei
 Mc - Evanghelia după Marcu
 Lc - Evanghelia după Luca
 In - Evanghelia după Ioan
 FA - Faptele Apostolilor
 Rom - Scrisoarea Sfântului apostol Pavel către Romani
 1 și 2Cor - Scrisorile 1 și 2 ale Sfântului apostol Pavel către Corinteni
 Gal - Scrisoarea Sfântului apostol Pavel către Galateni
 Ef - Scrisoarea Sfântului apostol Pavel către Efeseni
 Fil - Scrisoarea Sfântului apostol Pavel către Filipeni
 Col - Scrisoarea Sfântului apostol Pavel către Coloseni
 1 și 2Tes - Scrisorile 1 și 2 ale Sfântului apostol Pavel către Tesaloniceni
 1 și 2Tim - Scrisorile 1 și 2 ale Sfântului apostol Pavel către Timotei
 Tit - Scrisoarea Sfântului apostol Pavel către Tit
 Flm - Scrisoarea Sfântului apostol Pavel către Filimon
 Evr - Scrisoarea către Evrei
 Iac - Scrisoarea catolică a Sfântului apostol Iacob
 1 și 2Pt - Scrisorile catolice 1 și 2 ale Sfântului apostol Petru
 1, 2 și 3In - Scrisorile catolice 1, 2 și 3 ale Sfântului apostol Ioan
 Iuda - Scrisoarea catolică a Sfântului apostol Iuda
 Ap - Apocalipsul Sfântului apostol Ioan

II. EDIȚII / VERSIUNI ALE TEXTULUI BIBLIC

- B1928 – *Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament. Cu trimeteri*, Societatea Biblică pentru Răspândirea Bibliei în Anglia și Străinătate, 1928.
- B2002 – *Biblia sau Sfânta Scriptură a Vechiului și Noului Testament. Cu trimeteri*, Societatea Biblică Interconfesională, 2002.
- BP – abreviere generică pentru textele biblice protestante care au la bază versiunea lui Dumitru Cornilescu.
- BV – *Biblia Vulgata*, Blaj, 1760–1761, Editura Academiei Române, 2005.
- BVD – *Biblia de studiu pentru o viață deplină*, Versiunea D. Cornilescu, Life Publishers International, București, 2000.
- GBV – *Biblia sau Sfânta Scriptură. Vechiul și Noul Testament*, Gute Botschaft Verlag (GBV), 1989, 1990, Dillenburg, West Germany.
- LLR – *Liturghierul Roman. Lectionarul I. De la începutul Adventului până la Rusalii*, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, 1998.
- LR – *Liturghierul Roman*, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, 1993.
- N1924 – *Noul Testament al Domnului nostru Isus Hristos*, Societatea Biblică pentru Răspândirea Bibliei în Anglia și Străinătate, București, 1924.
- NLBI – *Noul Testament pe înțelesul tuturor*, Living Bibles International, 1984, retipărită în 1991, f.1.
- NTF – *Noul Testament al Domnului nostru Isus Cristos*, Ediția a II-a, revăzută de Părinții Franciscani, Edizioni Messaggero, Padova, 1958, retipărită în 1995.
- NTG – *Noul Testament*, Traducerea Părintelui Grigorie (Gala Galaction), ediție de probă, Editura Institutului Biblic al B.O.R., București, 1927.
- NTU – *Noul Testament al Domnului nostru Isus Hristos scos pe înțelesul tuturor de canonicul Dr. Ioan Bălan ...*, Tipografia și Libăria Românească S.A., Oradea - Mare, 1925.
- OMC – *Liturgia orelor. Ora medie și completoriul*, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, 1991.
- RDS – *Liturgia orelor. Rugăciuni pentru dimineață și seară*, Arhiepiscopia Romano-Catolică de București, 1993.
- SE – *Sfintele Evanghelii*, Editura Pauline, București, [1997].

* Citarea pasajelor s-a făcut prin indicarea siglei cărții biblice, urmată de numărul capitolului și de numărul versetelor (de ex., Mt 2,3.4). În cazul rugăciunilor de cult citate în lucrare am trimis, după siglă, la numărul paginii (de ex., LR: 667). Am optat pentru modelul oferit de *Vulgata* latină, atât în ceea ce privește cuprinsul *Bibliei*, cât și în denumirile date cărților biblice. Am oferit, între paranteze, și denumirile consacrate în textul protestant și ortodox, care urmează *Septuaginta*. Între textul protestant și cel catolic există diferențe de acceptare a canonului biblic. Mai precis, *Biblia* protestantă nu consideră canonice următoarele cărți ale *Vechiului Testament*: *Tobia*, *Iudit*, *Macabei*, *Înțelepciunea lui Solomon*, *Eclesiasticul*, *Baruh*.

În ceea ce privește numerotarea psalmilor, am optat pentru varianta ebraică, față de care numerotarea *Bibliei* creștine este inferioară cu o unitate, la psalmii 11–147. De exemplu, psalmului 112 citat de noi îi corespunde psalmul 111 din textul ortodox și protestant.

LES CARACTÉRISTIQUES LINGUISTIQUES DES TEXTES BIBLIQUES ROUMAINS DE RITE OCCIDENTAL

(Résumé)

L'étude des textes bibliques de rite occidental (romano-catholique, greco-catholique et protestante) soutient l'idée conformément à laquelle il existe dans la langue roumaine actuelle une variante religieuse distincte de la variante littéraire laïque qui était beaucoup plus connue. Cette variante littéraire garde toute une série de caractéristiques linguistiques de la langue roumaine ancienne.

L'article ici-présent met en évidence les points de convergence entre le texte biblique occidental et celui orthodoxe, qui représentent autant d'éléments de continuité linguistique par rapport à la langue littéraire ancienne.

Liceul Teoretic „Al. I. Cuza”, București